

**Grassroots in ho: een aanpak
voor stimulering en waardering
van docenten voor ICT-inzet
binnen het hoger onderwijs**

Utrecht, 17 mei 2004
OW 04.2659
Bas Cordewener (SURF)
Ria Jacobi (RuG)
Natascha Lubberding (VU)
Sylvia Schoenmakers (HSZuyd)

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Aard en doel van het Grassrootsproject	4
2.1	De opzet bij de Vrije Universiteit	4
2.2	De opzet bij Hogeschool Zuyd	6
2.3	De opzet bij de Rijksuniversiteit Groningen	7
2.4	Algemeen voor de drie locaties: de website www.grassroots.nl	9
2.5	Korte terugblik	10
3	De grassrootproducten van de drie locaties	11
3.1	Evaluatie Vrije Universiteit	11
3.2	Evaluatie Hogeschool Zuyd	13
3.3	Evaluatie Rijksuniversiteit Groningen	15
3.4	Korte terugblik	16
4	Beleid en effect. Grassroots, een stimulerende werking.	18
4.1	Beleid en effect - Vrije Universiteit	18
4.2	Beleid en effect - Hogeschool Zuyd	19
4.3	Beleid en effect - Rijksuniversiteit Groningen	20
4.4	Korte terugblik	21
5	De krachtige werking van het grassrootsproject	22
5.1	SURF-visie op de krachtige werking van het grassrootsproject	22
5.2	Krachtige werking van grassroots voor de drie locaties	23
6	Slot	25

1 Inleiding

Na vele investeringen in de afgelopen jaren hebben de meeste instellingen voor hoger onderwijs in Nederland inmiddels voldoende ICT-voorzieningen om het onderwijs adequaat te kunnen ondersteunen. Een volgend aandachtspunt is het daadwerkelijk (inhoudelijk) benutten van ICT in het feitelijke onderwijs. Voor veel landen is de stap van 'learn to use' naar 'use to learn' lastig te zetten. In Canada heeft men voor de aanpak met zogenoemde grassrootsprojecten gekozen, en met succes. In navolging van het succes in Canada startte in Nederland ook een grassrootsprogramma. Dit grassrootsprogramma werd gefinancierd door het Ministerie van OCenW (OCW) en was in de eerste plaats gericht op het primaire onderwijs en de BVE-sector (Beroeps en Volwassenen Educatie).

Op verzoek van OCW is in 2003 een pilot met grassrootsprojecten in het hoger onderwijs (ho) gestart, onder coördinatie van SURF (landelijke samenwerkingsorganisatie voor ICT en onderwijs). SURF selecteerde voor deze op zeer korte termijn uit te voeren pilot een drietal instellingen. De Rijksuniversiteit Groningen (RuG), de Vrije Universiteit (VU) en Hogeschool Zuyd (HSZuyd) zijn op grond van reeds bestaande intensieve contacten tussen ICT en Onderwijs support diensten en docenten als eerste ho-instellingen betrokken bij de pilot in Nederland.

In dit artikel wordt beschreven wat het grassrootprojecten zijn, wat de doelen en de resultaten zijn in de drie pilot-ho-instellingen. Bovendien zetten SURF en OCW het grassrootsproject in een landelijk perspectief.

De grassrootsaanpak beoogt kleinschalige ICT-projecten in het onderwijs te stimuleren en docenten te motiveren om een extra ICT-inpassing in hun onderwijs te realiseren. Docenten die ICT in hun onderwijs inzetten krijgen na oplevering van hun project een individuele waardering: €500 of een digitale camera, te gebruiken voor onderwijsactiviteiten. Docenten rapporteren over voortgang en resultaat van hun project op een landelijke, voor iedereen toegankelijke website, waar alle grassrootsprojecten van Nederland worden gepubliceerd (www.grassroots.nl).

De binnen een onderwijsinstelling uitgevoerde projecten genereren niet alleen projectresultaten in de vorm van gemotiveerder docenten en ICT verrijkt onderwijs, maar ook (vanuit docenten) een aanwijsbare behoefte aan realisatie van ondersteunende diensten. Zo helpen de grassrootsprojecten instellingen om een adequate voor docenten toegankelijke ondersteuning op te zetten. Hiermee blijkt het grassrootsconcept een effectief en efficiënt beleidsinstrument te zijn om veranderingen in de praktijk van het onderwijs (bij docenten in hun onderwijs) te stimuleren. Docenten doen op een concrete en behapbare wijze positieve ervaringen op bij het ICT-gebruik in hun onderwijs, waardoor de drempel voor ICT-integratie in het onderwijs verlaagd wordt.

Het grassrootsconcept richt zich op docenten die al enigszins met ICT-werken en/of startende gebruikers zijn en kan breed ingezet worden, maar kan ook gekoppeld worden aan specifieke thema's. Bij de brede inzet ligt de nadruk op de positieve ervaringen door docenten, ongeacht het onderwerp. Bij de koppeling aan een specifiek thema (zoals een bepaald vak, een bepaald curriculum, of een Elektronisch Leeromgeving (ELO) enz. kan inhoudelijke meerwaarde worden verkregen.

Het budget dat voor de pilot in het hoger onderwijs was gereserveerd bedroeg €100.000 waarvan tachtig procent inzetbaar voor de beloning van docenten en twintig procent voor overhead/coördinatie. Binnen elk van de drie instellingen kon een grassrootsprogramma voor 50 grassroots worden beloond met €500 of een digitale camera te besteden aan onderwijsactiviteiten. De beloning, nadrukkelijk gepresenteerd als een persoonlijke waardering voor de docent, wordt achteraf verstrekt. Bij elke instelling is de uitreiking van camera's of andere beloning gecombineerd met een informatieve afsluitende bijeenkomst, waarbij resultaten en ervaringen zijn uitgewisseld. Deze bijeenkomsten, de coördinatie en het onderling overleg werden uit de resterende middelen gefinancierd.

2 Aard en doel van het Grassrootsproject

Vanaf het begin is er tussen de drie instellingen afgesproken intensief contact te houden tijdens de opzet en uitvoering van de grassrootsprojecten. Het streven voor SURF en de instellingen was het streven om zo goed mogelijk binnen doelstellingen en de procedures van het nationale grassrootsprogramma te blijven. Toch gaf elke instelling zijn eigen invulling aan het project, aangepast aan de onderwijs- en ondersteuningsorganisatie van de instellingen zelf. In deze paragraaf worden de verschillende keuzen en invullingen per instelling beschreven.

2.1 De opzet bij de Vrije Universiteit

a. Aanpak

Het Onderwijscentrum VU heeft het grassrootsprogramma voor de VU gecoördineerd. Allereerst zijn de ICTO-coördinatoren van de faculteiten geïnformeerd over het programma, waarna er met twee mensen vanuit de faculteiten en de bestuursstaf de spelregels en de aanpak verder is uitgewerkt. Er werd gekozen voor een brede aanpak: de enige voorwaarde die aan in te dienen grassrootsprojecten gesteld werd, was dat deze een directe toepassing moesten hebben voor het onderwijs aan de VU en dat er een ICT-toepassing bij ingezet werd. Bovendien moest het wel gaan om een nog niet eerder gerealiseerd project. Deze aanpak sluit goed aan bij de VU, omdat verschillende ICT-toepassingen voor het onderwijs in ontwikkeling en in gebruik zijn, zoals de digitale leeromgeving, digitaal toetsen, streaming video, portfolio, mobile learning. Daarnaast hanteert de VU 'activerend onderwijs' als begrip om onderwijs te vernieuwen. De grassrootsaanpak is door de VU als middel ingezet om deze beide aspecten breder onder de aandacht van de docenten te brengen, en daarmee een bijdrage te leveren aan de implementatie van activerend onderwijs met behulp van verschillende ICT-toepassingen.

b. Bekendmaking en promotie

In eerste instantie is er een projectenronde uitgeschreven waarbij aan docenten werd gevraagd hun ideeën en wensen voor verbetering van onderwijs en voor de inpassing van ICT daarbij om te bouwen tot een grassrootsproject. Hiervoor is een flyer verspreid via de ICTO-contactpersonen van de faculteiten en de ICT&O-nieuwsbrief van het Onderwijscentrum VU. Extra informatie werd op de ICTO-website geplaatst. Daarnaast zijn docenten uit het netwerk van het Onderwijscentrum VU persoonlijk geattendeerd op het project. Na het afsluitende seminar van het project in februari 2004 is er een publicatie verschenen in de universiteitskrant *Ad Valvas* (19 februari 2004, nummer 23).

c. Aanvraag en procedure

De deadline voor de eerste ronde was 14 februari 2003. Via een webformulier konden de aanvragen ingediend en de projecten beschreven worden. Een jury heeft de aanvragen beoordeeld en van feedback voorzien. Vervolgens is er een tweede ronde uitgeschreven, met een deadline op 14 april 2004. Nieuwe aanvragen zijn wederom door de jury beoordeeld. Later in het jaar zijn er nog enkele grassrootsprojecten toegevoegd, met name door docenten die het professionaliseringstraject van het Onderwijscentrum VU volgden.

Dat de bekendmaking en promotie niet direct tot 50 grassrootsprojecten heeft geleid op de VU, ligt met name aan de korte tijdsspanne die de VU had voor de organisatie van het project. De docenten hadden weinig tijd om een project te formuleren en in te dienen. Daarnaast hadden de contactpersonen uit het netwerk door de tijdsdruk niet allemaal tijd om de informatie op de meest effectieve manier door te geven aan de docenten. Doordat de projecten uitgevoerd én toegepast moesten worden in het onderwijs tussen maart en november 2003, konden niet alle docenten deelnemen aan het project, simpelweg omdat zij geen onderwijs gaven in die periode. Dit was een van de redenen waarom de eis van 'uitvoering met studenten' soepel is toegepast.

d. Jury en criteria

De jury bestond uit twee docenten van de VU, een student en twee onderwijskundigen van het Onderwijscentrum VU. De twee docenten zijn gevraagd omdat zij al eerder ICT&O-projecten hebben gedaan en ruimschoots ervaring hebben met het gebruik van ICT in het onderwijs. Beiden hebben een breed beeld van de mogelijkheden en beperkingen van ICT in het onderwijs. De student is via de studentklankbordgroep van de afdeling ICT&O van het Onderwijscentrum VU gevraagd en de twee onderwijskundigen zaten in de jury vanuit hun ICT&O-expertise, werkervaring in projecten en kennis van de Vrije Universiteit. Deze jury beoordeelde de projecten op onderwijstoepassing en op het gebruik van ICT. De jury gaf de aanvrager van het project feedback en advies op inhoud, techniek, didactiek en projectaanpak.

De belangrijkste selectiecriteria voor de VU waren:

- Het project is onderdeel van het onderwijs of van de organisatie van het onderwijs en past binnen de bestaande infrastructuur van de VU
- Het project is gericht op gebruik van ICT in het onderwijs en onderwijsverbetering
- Voor de aanvrager van het project gaat het om nieuwe toepassingen in het kader van onderwijsvernieuwing
- Er wordt een duidelijk product ontwikkeld

Projecten werden 'goedgekeurd', 'goedgekeurd mits enkele wijzigingen werden aangebracht' of 'afgekeurd'. Met name de laatste term bleek bij enkele docenten gevoelig te liggen: hoewel de afkeuring voorzichtig werd geformuleerd en onderbouwd met argumenten, voelden aanvragers zich persoonlijk afgewezen. Een 'goedkeuring' ervoeren de docenten echter als het winnen van een wedstrijd.

e. Aantal grassrootsprojecten

In deze eerste ronde zijn er 44 aanvragen ingediend, waarvan er 30 meteen goedgekeurd werden en een aantal verduidelijking nodig had. In een tweede ronde kwamen er 18 aanvragen en in totaal zijn er 46 projecten van start gegaan in het voorjaar van 2003. Uiteindelijk zijn er 39 projecten succesvol afgerond. Wat er met de niet-afgeronde projecten is gebeurd, is niet bekend.

f. Betrokkenheid van besturen

Via het ICTO-contactpersonenoverleg van het Onderwijscentrum VU is de organisatie van de VU bij het project betrokken. De staf van het College van Bestuur is via die weg op de hoogte gebracht van het project. Bij het afsluitende seminar van het project heeft de rector een uiteenzetting gegeven over het verloop en de resultaten van het project en de mogelijkheden voor een vervolg op de grassroots-pilot in de toekomst. Het betrekken van het bestuur heeft ervoor gezorgd dat het draagvlak voor het project werd vergroot en dat de kans op een vervolg van het project op de VU groter is. De rector heeft zich hierover positief uitgesproken.

g. Afsluitende grassrootsbijeenkomst

Op 4 februari 2003 werd het grassrootsproject afgesloten met een seminar. De rector T. Sminia van de VU, B. Cordewener van SURF, en de grassrootscoördinator van de VU hielden een presentatie over het grassrootsproject. Daarnaast gaven twaalf docenten een presentatie over hun project, verdeeld over vier themagroepen: toetsen, video, foto en 1.000 bloemen.

Ter afsluiting werd een activerende en inspirerende presentatie gehouden met gebruik van de IC-wall (een groot scherm waar op hoge resolutie op geprojecteerd kan worden) van de VU en een voting system. De docenten waren enthousiast na het seminar, ze waarderden het enorm om ervaringen vanuit de projecten met elkaar te kunnen delen. Graag hadden ze nog meer van elkaars projecten en presentaties willen zien in meerdere themaronden. Uit de evaluatie, die is gehouden onder de docenten, bleek er een sterke behoefte te bestaan bij de docenten om meer over ICT- en Onderwijsprojecten die op de VU worden of zijn uitgevoerd te horen en weten. Tijdens het afsluitende seminar was het enthousiasme van de docenten voor hun eigen project en het grassrootsproject in zijn geheel goed zichtbaar. De opzet van het grassrootsproject blijkt nauw aan te sluiten bij de docenten.

2.2 De opzet bij Hogeschool Zuyd

a. Aanpak

Bij de HSZuyd werden docenten opgeroepen om een vernieuwingsvoorstel voor het onderwijs in te dienen waarin ze gebruik maken van een elektronische leeromgeving (ELO). Dit thema werd gekozen, omdat bij de HSZuyd het focus lag voor toepassing van ICT in het onderwijs. Met de keuze voor het thema ELO's werd een extra impuls gegeven aan het hogeschoolbrede implementatieplan ELO's en kunnen activiteiten in gang gebracht worden die ook structurele ondersteuning (tijd, know how en hardware) krijgen.

De dienst Edicto (Educatieve ICT-Ondersteuning) werd verantwoordelijk gesteld voor de uitvoering van het project. Twee projectleiders vanuit Edicto stelden een jury samen en voerden het secretariaat voor deze jury. Zij organiseerden workshops voor de deelnemers (introductie Blackboard en het uitwisselen van projectideeën) en verdeelden de goedgekeurde projecten over alle Edicto-medewerkers die verantwoordelijk waren voor persoonlijke begeleiding van docenten uit faculteiten. De projectleiders hebben verder de projectrapportages gecoördineerd en de slotbijeenkomsten georganiseerd.

b. Bekendmaking en promotie

Vanuit de Stuurgroep Implementatie Elektronische Leeromgevingen (ELO's) heeft het College van Bestuur eerst de faculteitsdirecties geïnformeerd over het grassrootsprogramma en vervolgens per e-mailbericht oproepen gedaan aan alle docenten om projectvoorstellen in te dienen. Ondersteunend verschenen een artikel in Editie Zuyd (de hogeschoolkrant) en een informatiepagina op het Infonet. Voor de werving van projectvoorstellen werden ook de persoonlijke contacten van Edicto-medewerkers met docenten en faculteitsdirecties benut. Een tweede oproep om projectvoorstellen in te dienen werd gedaan toen het aantal aanmeldingen achter bleef bij de verwachtingen.

c. Aanvraag en procedure

Docenten konden een projectvoorstel indienen met behulp van een eenvoudig aanmeldingsformulier. Hierop gaven zij onder meer de doelstelling, een plan van aanpak en de gewenste ondersteuning aan. De indiening van uitgewerkte projectvoorstellen verliep via de faculteitsdirecties. Hun inbreng was belangrijk om te voorkomen dat er projecten uitgevoerd zouden worden die niet passen in het onderwijskundige beleid van de opleidingen. Daarnaast wilde Edicto betrokkenheid binnen het opleidingsteam verwerven. Hierbij was de gedachte dat bewustwording door een stimuleringspremie als in het grassrootsproject onvoldoende is om de tijdsinvestering door docenten te dekken. Bij faculteiten waar de projectaanvragen achterbleven, heeft Edicto extra acties ondernomen, zoals workshops en hulp bij schrijven van een projectvoorstel.

d. Jury en criteria

Een jury van drie studenten en drie docenten uit verschillende faculteiten (Onderwijs, HEAO, Verpleegkunde, Beeldende Kunst, Sociaal Werk en Informatiedienstverlening en Management) is samengesteld. De voorzitter van de jury was een faculteitsdirecteur. Bij de beoordeling van de projectvoorstellen is er steeds voor gezorgd dat de juryleden geen voorstellen uit hun eigen faculteit beoordeelden. Edicto voerde het secretariaat voor de jury en onderhield een interne site waar alle projectvoorstellen, wijzigingsvoorstellen en beoordelingen beheerd werden.

De jury stelde in haar eerste bijeenkomst criteria op waaraan de voorstellen moesten voldoen. 'Harde' criteria voor de grassrootsprojecten waren dat deze betrekking moesten hebben op het gebruik van een ELO, uitvoerbaar moesten zijn in 2003 en moesten passen in de aanwezige technische infrastructuur. Wenselijke criteria waren onder andere dat de projecten moesten aansluiten bij het onderwijskundige beleid van de opleidingen en dat er gebruik werd gemaakt van communicatiefaciliteiten en multimedia.

Bij de beoordeling bleek een terugkerende overweging van de jury of een ELO wel het geschikte instrument is om de door de docent geformuleerde doelstelling te halen. De jury besteedde ook veel aandacht aan de leeractiviteiten voor studenten in de projectvoorstellen. Waar er twijfels waren bij projecten, kregen projectindieners via Edicto het verzoek om het voorstel aan te scherpen.

Bij de beoordeling van de realisatie van grassrootsprojecten heeft de jury vooral getoetst of de docenten in hun rapportage aangaven wat ze geleerd hebben van de uitvoering van het project. De juryleden gaven verder aan dat ze uit de grassroots interessante ideeën hebben opgedaan voor hun eigen onderwijs.

e. Aantal grassrootsprojecten

Het aantal aanmeldingen kwam traag op gang en bleef achter bij de verwachtingen. Hierdoor had de jury geen selecterende taak, maar meer de functie om projectvoorstellen door de indieners zodanig te laten aanscherpen, dat deze voldeden aan de criteria.

In 2003 zijn er 35 projectvoorstellen voor grassroots door een jury goedgekeurd, hiervan zijn er 23 met succes uitgevoerd.

Docenten die hun projectvoorstel niet hebben kunnen uitvoeren gaven als redenen dat er andere prioriteiten in de persoonlijke taakstelling gekomen waren, dat studenten vonden dat het gebruik van een ELO onvoldoende toegevoegde waarde had of dat het project te ambitieus was ten aanzien van technische of organisatorische randvoorwaarden.

Omdat de HSZuyd in 2003 slechts 23 grassroots heeft uitgevoerd, wordt er voor het schooljaar 2004-2005 een nieuwe tender uitgeschreven voor de overige 27 projecten.

f. Betrokkenheid van besturen

Bij de HSZuyd toonde het College van Bestuur vanaf het begin betrokkenheid bij het grassrootsproject. Het werd ingezet als een extra stimulans bij een door het bestuur en de directies gedragen Implementatieplan ELO's. De projectvoorstellen werden via de faculteitsdirecties ingediend. Het CvB-lid met de portefeuille Onderwijs heeft deelgenomen aan de slotbijeenkomst en was blij verrast over de kwaliteit van het projectresultaat.

g. Afsluitende bijeenkomst

Het grassrootsprogramma bij de HSZuyd is, officieel, tijdens de Nieuwjaarsreceptie 2004 afgesloten. De juryvoorzitter van het grassrootsproject heeft een korte toespraak gehouden en de deelnemers hebben een certificaat en attentie ontvangen, onder vermelding van enkele bijzonderheden per project. Vrijwel alle deelnemers en de juryleden waren aanwezig bij deze bijeenkomst. Een maand later is er een inhoudelijke slotbijeenkomst georganiseerd in LEX (Learning Experience). LEX is een 'futuristische' leeromgeving bij de Open Universiteit. Hier moesten veel deelnemers en juryleden verstek laten gaan vanwege onderwijsverplichtingen.

De aanwezige deelnemers werden er ontvangen met een film over nieuwe vormen van leren en hebben in wisselende kleine groepjes rond laptops hun projecten aan elkaar gepresenteerd. Daarna volgde een brainstormsessie met group decision tool. Hierin hebben de deelnemers hun mening en suggesties gegeven over de thema's 'onderwijsvernieuwing met elektronische leeromgevingen', 'voorwaarden om ELO's te gebruiken' en 'hoe verder met Grassroots'. Ze hebben op de ingebrachte stellingen gestemd, zodat er 'prioriteitenlijstjes' ontstonden. Het verslag van deze brainstormsessie is verspreid onder de deelnemers.

Tijdens de evaluatie van deze slotbijeenkomst hebben diverse deelnemers opgemerkt bij collega's inspiratie te hebben gevonden om nieuwe toepassingen van ELO's in hun onderwijspraktijk in te voeren. Ook de juryleden gaven aan dat ze goede ideeën hebben opgedaan voor hun eigen onderwijs.

2.3 De opzet bij de Rijksuniversiteit Groningen

a. Aanpak

Het ECCOO (Expertise Centrum Computer Ondersteund Onderwijs) heeft binnen de RuG het grassrootsprogramma gecoördineerd. Een onderwijskundig medewerker kreeg de coördinatietak. Zij werd ondersteund, met name bij uitvoeringstaken, door een student-assistent. Bij de uitvoeringstaken zat onder meer, het vullen van de website.

De RuG heeft het grassrootsprogramma op twee manieren in haar organisatie neergezet. Allereerst is het project specifiek gekoppeld aan een docentprofessionaliseringstraject, het NIOT (Nestor Individueel Onderwijsondersteuningstraject, waarbij Nestor de Elektronische Leeromgeving is van de RuG). In dit traject krijgen docenten individuele ondersteuning bij de inzet van ICT in

hun eigen onderwijs. Een koppeling tussen het grassrootsprogramma en het NIOT was snel gelegd. Naast de koppeling tussen het grassrootsinitiatief en NIOT zijn algemene, al lopende, ICT-initiatieven verzameld die in het grassrootstraject zouden kunnen passen. Individuele docenten waren al vaak bezig met inzet van allerlei vormen van ICT in hun onderwijs of opleiding. De RuG wilde deze docenten ook de gelegenheid geven om hun initiatief, idee of voorbeeld aan te dragen voor een grassrootsproject. Het idee daarbij is dat deze docenten voortrekkers zijn bij ICT-inzet. Het grassrootsinitiatief biedt de mogelijkheid om deze docenten te waarderen voor hun voortrekkersrol.

Het grassrootsprogramma bood de kans om ICT-initiatieven van docenten, al dan niet begeleid vanuit een docentprofessionaliseringstraject, inzichtelijk te maken. Een aspect van de cultuur bij de RuG is dat er weinig wordt gesproken of gepresenteerd over onderwijs. Dit heeft tot gevolg dat docenten uitsluitend gericht zijn op hun eigen onderwijs. Het grassrootsproject gaf de mogelijkheid de blik te verruimen.

b. Bekendmaking en promotie

Via de Nestor-coördinatoren, een mailbericht naar de opleidingsdirecteuren en een mededeling in de universiteitskrant is publiciteit aan het grassrootsinitiatief gegeven. Ook is een journalist van de universiteitskrant (UK) ingeschakeld voor de publiciteit gedurende het wervingstraject. Na de afsluiting is een evaluatief artikel in de UK verschenen (11 maart, jaargang 33, nummer 25). Hiervoor zijn enkele docenten die een grassrootsproject leidden, geïnterviewd.

c. Aanvraag en procedure

Er zijn twee aanvraagrondes georganiseerd. Via de Nestor-coördinatoren werd een formulier toegestuurd, dat de docenten konden invullen. Dit formulier werd naar de grassroots-coördinator teruggestuurd. De eerste ronde leverde 20 grassrootsprojecten op, waaronder de NIOT's. Voor docenten was het onwennig dat zij voor iets wat ze al deden, opeens een waardering konden krijgen. Deze procedure moest vaak worden uitgelegd. Daarnaast vond men het toch wel een grote tijdsinvestering om het eigen project te gaan beschrijven. In mei bleek een tweede aanvraagronde nodig te zijn om 50 projecten te kunnen uitvoeren. Aangezien het grassrootsprogramma binnen de faculteiten nu bekender was, kwamen er meer projectaanvragen binnen. Wanneer docenten het beschrijven teveel tijd vonden vergen, sprongen de coördinator en student-assistent bij. Het voordeel hiervan was dat de projectbeschrijving duidelijker en gedetailleerder werd en daardoor kwalitatief beter werd.

d. Jury en criteria

Na de tweede ronde heeft een jury de ingediende projecten beoordeeld. Deze jury bestond uit drie Nestor-coördinatoren en drie studenten. De Nestor-coördinatoren zijn gevraagd, omdat zij direct betrokken zijn bij de implementatie van ICT in de faculteit. Door zitting te nemen in een jury krijgen zij overzicht van wat er zich afspeelt binnen de RuG op het gebied van ICT en onderwijs. De studenten keken naar de toepasbaarheid en gebruik in het onderwijs aan de hand van de vraag: 'Vind je dit een aansprekende werkvorm?'.

Bij de projectaanvraag zijn de volgende criteria opgesteld:

- a. ICT heeft een, vanuit onderwijskundig oogpunt gezien, vernieuwend karakter voor de cursus of een vernieuwend karakter voor de service.
- b. De inzet van ICT en de toegevoegde waarde gezien de context is helder beschreven.
- c. Het gebruik van ICT is ingebed in een context (is faciliterend en staat niet op zichzelf, sluit aan bij het curriculum of de organisatie).
- d. De uitvoering van het project vindt in het jaar 2003 plaats.

De jury vond dat ieder project een waardering moest krijgen, aangezien de ICT-inzet voor docenten zelf ofwel vernieuwend was ofwel een toegevoegde waarde had. Sommige indieners kregen wel opmerkingen mee om hun project duidelijker te beschrijven. Met name doelstellingen en de toegevoegde waarde van ICT werden onduidelijk beschreven. De jury gaf dit als voorwaarde mee om uiteindelijk de incentive te kunnen ontvangen.

e. Aantal grassrootsprojecten

In de eerste ronde zijn 15 projecten goedgekeurd, vijf docenten moesten hun beschrijving nog aanvullen. Vanuit de tweede ronde zijn 23 projecten goedgekeurd, soms ook na door de jury gevraagde aanvullingen. Daarna zijn vanuit het NIOT nog 4 projecten toegevoegd. Uiteindelijk zijn 47 projecten goedgekeurd door de jury.

f. Betrokkenheid van besturen

Besturen van faculteiten, opleidingsdirecteuren en het College van Bestuur zijn op te hoogte gebracht van het grassrootsinitiatief. Zij zijn verder niet direct betrokken. De reden daarvoor was dat Nestor-coördinatoren verantwoordelijk zijn voor de ondersteuning en implementatie van ICT in hun eigen faculteit. Werving van projecten en stimulering van inzet van ICT in onderwijs via hen is een logische route. Zij staan immers in direct relatie met hun opleidingsdirecteur en faculteitsbestuur. Wel zijn de directeur van het Rekencentrum, tevens contactpersoon voor het SURF-Platform ICT en Onderwijs en de directeur van het ECCOO uitgenodigd voor de slotbijeenkomst. Beide zijn gedurende het traject steeds op de hoogte gehouden.

g. Afsluitende bijeenkomst

Op 22 januari 2004 is een afsluitende bijeenkomst georganiseerd. Het doel van deze bijeenkomst was om de ICT-initiatieven zichtbaar te maken. D. van Dongen, vanuit het ministerie van OCW, hield een inleiding over het landelijk ingezette grassrootsprogramma, de ICT-ontwikkelingen in Nederland, en de positie van de RuG daarin. Daarna presenteerden enkele docenten hun grassrootsproject. Voor de presentatie is bewust gekozen voor een goed ingericht ELO-cursus, en een ICT-product: twee verschillende grassrootsproducten, en beiden zijn een interessant voorbeeld voor RuG-docenten.

De presentaties van de twee grassrootsprojecten is gekoppeld aan een bezoek aan de CAVE van de RuG. De CAVE biedt de technische mogelijkheid om objecten driedimensionaal te bekijken, zoals bijvoorbeeld een gebit, een huis of een molecuul. Met dit bezoek is meer bekendheid over de toepassingsmogelijkheden van de CAVE voor onderzoek en onderwijs gegeven. Uit de gesprekken en reacties over de afsluiting bleek dat docenten het heel inzichtelijk vonden om elkaars producten te bekijken. Graag zouden ze nog eens een dergelijke middag willen hebben om meer voorbeelden over ICT in onderwijs te bekijken en ervaringen te bespreken.

Als lokkertje om iedereen juist naar deze bijeenkomst te laten komen was besloten de incentives voor de grassrootsprojecten, de digitale camera's, aan het einde van deze afsluitingsbijeenkomst uit te reiken.

2.4 Algemeen voor de drie locaties: de website www.grassroots.nl

De bestaande website www.grassroots.nl met de eveneens al bestaande formulieren om projecten aan te melden, te beschrijven en te evalueren, bleek niet toepasbaar te zijn voor het hoger onderwijsveld. In de loop van het project is gekozen voor een gezamenlijke aanpassing van een aantal velden van de formulieren. Om de projecten van de drie pilot instellingen te kunnen vergelijken is een gezamenlijk format gekozen. Doordat de drie instellingen al direct met projecten waren begonnen, kostte het na aanpassing van het format veel tijd om de informatie alsnog op een eenduidige wijze op de website te plaatsen. De contacten met de webmasters van de website verliepen aanvankelijk moeizaam, maar na langdurig aanhouden is de website toch naar wens aangepast.

Zowel de VU als de RuG hebben de docenten rapportages laten schrijven waarin de grassrootsprojecten en de ervaringen van studenten en docenten werden geëvalueerd. Een student-assistent heeft vervolgens de verkregen informatie met voorbeelden op de website geplaatst. Bij de aanpassing van de website in oktober 2003 waren de geplaatste teksten van de RuG-projecten opeens verdwenen. Het heeft veel extra tijd gekost van de student-assistent om deze weer te plaatsen. Bij de HSZuyd zijn de projectvoorstellen door een Edicto-medewerker vertaald naar de rapportagevelden van de aanvankelijke grassroots-site. Na aanvullingen en verbeteringen door de deelnemers werden definitieve rapportages door de Edicto-medewerker op de website geplaatst. Na aanpassing van de website voor het hoger onderwijs, moest deze slag nog een keer gemaakt wor-

den. Een belangrijke wijziging van de website betrof de beperking van het stappenplan en de toevoeging van de evaluatie van het product en het proces en daarmee ook de leerervaringen van de deelnemers.

Omdat het beheer van de website bij SURF lag, was het niet mogelijk dat docenten zelf hun evaluatie op de site publiceerden. Bovendien waren de uitgangspunten strijdig: enerzijds moesten docenten ‘over de drempel van ICT-gebruik’ geholpen worden, en anderzijds moesten docenten via ingewikkelde procedures hun leerervaringen publiceren. De coördinatoren hebben de procedure vereenvoudigd door per instelling rapportageformulieren te verspreiden onder de deelnemers en deze daarna te kopiëren naar de grassroots-website.

2.5 Korte terugblik

Uit voorgaande beschrijving van de opzet van de grassrootstpilot bij de drie locaties blijken de procedures, de samenstelling van de jury en de belangrijkste criteria overeen te komen. Echter, deze punten zijn tijdens coördinatiebesprekingen afgestemd en materialen zijn uitgewisseld.

Het werven van de 50 projecten per instelling is bij de start van de pilot lastig gebleken. Redenen hiertoe zijn onbekendheid om deel te kunnen nemen aan dit project en de korte tijdsspanne. Ook was er een zeker cynisme: sommige docenten wilden niet meedoen, omdat zij vonden dat de kwaliteit van hun project nog niet goed genoeg was. Alle drie locaties hebben de projectindieners inhoudelijke ondersteuning geboden.

Door de gegroeide bekendheid en de positieve ervaringen is er vertrouwen dat dit in een vervolgproject wel mogelijk zou zijn. Alleen HSZuyd heeft besloten een nieuwe tender uit te schrijven voor de resterende 27 projecten. Opvallend is dat de afsluitingsbijeenkomst, ondanks het verschil van opzet, bij alle drie locaties een positief effect heeft gehad: de zichtbaarheid van ICT-initiatieven of ELO-cursussen, het uitwisselen van ideeën, en voor de VU en HSZuyd de bestuurlijke impact.

Enkele verschillen zijn te constateren. Allereerst de focus van de pilot. HSZuyd heeft een thema genomen voor het grassrootsproject, de VU en RuG hadden een open insteek. De RuG kon daarnaast het grassrootsproject koppelen aan een docentprofessionaliseringstraject. In alle drie locaties is de opstartfase moeizaam verlopen. Of het geringer aantal projectvoorstellen bij de HSZuyd geweten kan worden aan het thema waarvoor de tender werd uitgeschreven, is niet traceerbaar. Het kiezen voor een thema is wel van belang voor het creëren van draagvlak door het betrekken van bestuurders en/of beleidsmakers. De RuG heeft het CvB niet direct betrokken. De RuG had een bestaand traject, waardoor grassroots een onderdeel werd van het scholingsaanbod, dat met de opleidingsdirecteuren en ICT-coördinatoren was overeengekomen.

Voor de VU en HSZuyd is het grassrootsproject een impuls voor beleid ten aanzien van onderwijsvernieuwing, namelijk de implementatie van Elektronische Leeromgevingen. Voor de VU was het grassrootsproject de gelegenheid om ICT-initiatieven zichtbaar te maken en te ondersteunen. Door het betrekken van het CvB werd meer ‘gewicht’ aan onderwijsvernieuwing gegeven. Tevens heeft de grassrootsaanpak als voordeel dat besturen inzicht krijgen wat er op de werkvloer aan activiteiten plaatsvindt.

3 De grassrootproducten van de drie locaties

Gedurende het jaar 2004 zijn in totaal ruim 100 grassrootsprojecten goedgekeurd en op de website beschreven. Welke producten heeft het project nu opgeleverd? Heeft ICT een toegevoegde waarde gehad voor het onderwijs? En hoe zijn de docenten over de drempel heen geholpen om ICT in hun onderwijs te gaan inzetten? Dit zijn een aantal vragen waarop deze paragraaf zal ingaan.

3.1 Evaluatie Vrije Universiteit

a. Uiteindelijke producten c.q. projecten

De VU heeft het grassrootsproject breed opgezet: alle mogelijke ICT-toepassingen waren toegestaan, en docenten hebben daar naar eigen wens en inzicht invulling aan gegeven. Het resultaat is een breed assortiment aan projecten, met diverse thema's:

1. (Streaming) video (10 projecten):
Er zijn verschillende instructiefilms gemaakt voor practicumonderwijs. Video wordt gebruikt voor het oefenen van diagnostische en analytische vaardigheden en voor het oefenen van gespreksvaardigheden.
2. Beeldmateriaal (8 projecten):
Voor een aantal veldwerkonderzoeken zijn foto's verzameld voor en door studenten, er zijn beeldbanken gemaakt voor letteren over literatuur, numismatiek en epigrafie, en er zijn astrologische foto's gemaakt.
3. Digitale leeromgeving (8 projecten):
Binnen dit thema zijn flexibele leerroutes, diagnostische opdrachten, een learning community, discussielijsten, activerende opdrachten en quizzes ontwikkeld. Eén project richtte zich op de afstemming van de wijze van gebruik van Blackboard binnen een vakgroep.
4. Toetsen (4 projecten)
Binnen dit thema zijn verschillende soorten toetsen ontwikkeld: een woord-overhoringsprogramma, het beoordelen van röntgenfoto's, selfassessment bij probleemgestuurd onderwijs, en een databank aan vragen die door studenten zijn ontwikkeld.
5. Simulaties (4 projecten):
Er zijn verschillende simulaties ontwikkeld en ingezet in het grassrootsproject: van een verstoorde beweging van het menselijk lichaam, van de organisatie van een bedrijf en van een laser-opstelling die samengesteld en getest kan worden.
6. Mobile learning (1 project):
Binnen dit project is een gebied geologisch ingemeten met behulp van een handheld computer.
7. Tablets (1 project):
Studenten werken samen in een groep en maken daarbij gebruik van een tablet. Het materiaal dat daarbij gemaakt wordt, wordt via een digitale leeromgeving uitgewisseld met andere groepen.
8. Muziek (1 project):
De verwantschap tussen de culturele ontwikkeling in de moderne tijd en de filosofie wordt geïllustreerd met muziekfragmenten
9. Portfolio (1 project):
De mogelijkheden van het digitaal portfolio is binnen dit project onderzocht en uitgetoetst voor één faculteit.
10. Casusonderwijs (1 project):
In dit project is een cd-rom met casusmateriaal gebruikt om de organisatie van een bedrijf te gebruiken in opdrachten.

Een aantal projecten is heel vernieuwend, andere projecten volgen het spoor van vernieuwingen, en de overige projecten zijn meer implementaties van eerdere vernieuwingen. Bij allen echter geldt dat het project voor de docent zelf vernieuwend was: de docent heeft zijn onderwijs veran-

derd en heeft daarbij een nieuw ICT-middel ingezet of heeft het middel dat hij al gebruikte, verbeterd of uitgebreid.

Docenten zijn over het algemeen positief en tevreden over hun product. Een deel van de docenten geeft aan dat ze eindelijk een lang gekoesterde wens hebben kunnen uitvoeren. De resultaten zijn soms verrassend beter dan ze zelf hadden verwacht, hoewel ze nog wel kritisch (en reflectief) blijven ten opzichte van het product en hun onderwijs, en zien ze nog allerlei punten voor verbetering. Veel docenten geven aan zich te hebben voorgenomen om deze punten in het volgende cursusjaar te verbeteren.

Voor zover het product al geëvalueerd was onder de studenten, geven docenten aan enthousiaste en positieve reacties te krijgen van hun studenten over het product. Studenten geven hen ook feedback en suggesties voor verdere ontwikkeling van het product.

De inzet van ICT bij de projecten heeft een aantal processen eenvoudiger gemaakt voor docenten. Studenten krijgen makkelijker toegang tot onderwijsmateriaal, kunnen zelf hun kennis toetsen en worden meer geactiveerd in hun leren. Docenten kunnen zich daardoor meer richten op het onderwijsproces zelf. Het ontwikkelde materiaal of proces kan voor meerdere jaren of zelfs meerdere cursussen gebruikt worden.

De Vrije Universiteit heeft 'activerend leren' als speerpunt om het onderwijsproces op de VU te verbeteren. Over het algemeen komt dit thema in de projecten terug. Het gebruik van ICT-middelen staat ten dienste van het onderwijs, hoewel er ook projecten zijn die meer *technology driven* zijn. Maar steeds gaat het om het activeren van het leren van studenten: op welke manier kan ICT het leren ondersteunen? In een groot deel van de projecten hebben docenten gezocht naar mogelijkheden hierin, en veel docenten rapporteren ook over de onderwijsactiviteiten die het project en het product hebben opgeleverd.

b. Stimulering van docenten met gebruik van ICT

Op de VU hebben verschillende docenten met verschillende ICT-ervaringen meegedaan met het grassrootsproject. Sommige docenten zijn al jaren bezig met het gebruik van ICT, waarvan enkelen als voorlopers of *early adapters*. De meeste docenten hadden al enkele ervaring opgedaan met het gebruik van een digitale leeromgeving, en hebben in hun grassrootsproject een stap verder gezet om die ervaring uit te breiden en het onderwijs meer activerend te maken voor studenten met behulp van ICT. Enkele docenten hadden helemaal nog geen ICT gebruikt in hun onderwijs vóór dit project, en zijn door aan het project mee te doen overtuigd geraakt van de mogelijke toepassingen. Voor alle docenten geldt dat zij zich door het project gestimuleerd voelden om meer te doen met ICT in het onderwijs. Daarnaast ervaren docenten het project als erkenning van hun werk en ideeën voor het onderwijs.

Dat sommige docenten hun project niet hebben kunnen afronden, was niet vanwege gebrek aan motivatie, maar vanwege aflopende arbeidscontracten, herinrichting van het curriculum in verband met de BAMA, persoonlijke omstandigheden of een tekortschietende (financiële) ondersteuning voor hun project binnen de vakgroep of faculteit.

Met dit project hebben heeft het Onderwijscentrum VU docenten bereikt die met andere projecten (van SURF, Digitale Universiteit en de ICTO-projectenronde van het Onderwijscentrum VU) niet bereikt zijn. Enkele docenten waren al bekend via dergelijke projecten, maar een groot deel van de docenten nog niet. De werving van docenten voor het grassrootsproject is met name via de ICTO-contactpersonen en de ICTO-nieuwsbrief van het Onderwijscentrum VU verlopen. Daarnaast zijn docenten die bij het Onderwijscentrum bekend zijn (door cursussen en andere projecten) op het bestaan van het grassrootsproject gewezen en aan hen is gevraagd de informatie ook door te geven aan collega's. In hoeverre daarmee alle docenten van de VU zijn bereikt, is onduidelijk. Door afhankelijkheid van mond-op-mond reclame en het netwerk van mensen dat met ICT bezig is op de VU, is het waarschijnlijker dat slechts een selectie van de docentenpopulatie bereikt is. Als er meer tijd was geweest om de werving op te zetten en uit te voeren, waren meer

docenten bereikt en waren er meer gestimuleerd geweest om aan het project deel te nemen. Waarschijnlijk hadden meer docenten van alle faculteiten betrokken kunnen worden bij het project en waren er dan meer projecten afgerond.

c. Ondersteuning voor docenten met gebruik van ICT

Docenten met ervaring in het gebruik van ICT in het onderwijs hebben geen extra ondersteuning nodig gehad. Veel docenten hebben ondersteuning gevonden op de faculteit bij ICTO-contactpersonen of andere ondersteuners. Enkele docenten hebben ondersteuning aangevraagd bij het Onderwijscentrum VU, in de vorm van een kortlopend project via de ICTO-projectenronde van het Onderwijscentrum VU. In de evaluatie hebben enkele docenten aangegeven meer behoefte te hebben aan praktische uitvoerende ondersteuning: zoals bijvoorbeeld voor het scannen van materiaal, het online plaatsen van materiaal, het digitaliseren van content, enz.

Vanuit het Onderwijscentrum VU was er gedurende het project beperkt toezicht op de voortgang van de projecten. Daarnaast gaven docenten aan dat zee meer inhoudelijke ondersteuning konden gebruiken gedurende hun project. Bij een volgend grassrootsproject zouden docenten ondersteund kunnen worden vanuit het Onderwijscentrum door middel van bijvoorbeeld coaching in themagroepen.

3.2 Evaluatie Hogeschool Zuyd

a. Uiteindelijke producten c.q. projecten

Bij de HSZuyd is Blackboard de standaard applicatie voor elektronische leeromgevingen. De uitgevoerde grassrootsprojecten gaven het onderstaande beeld.

1. **Onderwijsvernieuwing**
De meeste docenten hebben in hun grassrootsproject welbewust gezocht naar onderwijskundige vernieuwing met een elektronische leeromgeving. De meesten hadden al enige ervaring en benutten grassroots voor een innovatief project. Voor enkele docenten betrof het een eerste kennismaking met een ELO. Er is onder meer een ELO ingericht waarin studenten kunnen kiezen voor de mate van zelfsturing in het leerproces en één waarin studenten richtlijnen vinden voor het gebruik van hun portfolio.
2. **Kennispoort voor het werkveld**
Het ontwikkelen van een kennispoort voor het werkveld is onderdeel van de missie van de HSZuyd. Van de 35 projectaanvragen legden 13 projecten een zekere relatie tussen onderwijs en werkveld. Het grassrootsproject toont aan hoe docenten concreet invulling geven aan dit beleid. Stagebegeleiding en terugkomdagen worden ondersteund via een ELO en studenten vergelijken de theoretische concepten met praktijkstandaarden in het beroepsveld.
3. **Vraagsturing en kennisproductie**
In enkele projecten werd een vraaggestuurde leeromgevingen ingericht. De onderwijsvernieuwing lag hier in vergroting van het initiatief van studenten in hun leeractiviteiten en in het werken in 'learning communities'. Zo leveren studenten bijdragen aan het onderwijsmateriaal in onder andere een literatuurclub op hun vakgebied of door hun verworven kennis te verwerken in een website en deze vervolgens op deelgebieden te onderhouden.
4. **Opleidingsoverstijgend**
Er zijn gezamenlijke ELO's opgezet door docenten uit verschillende faculteiten. Andere ELO's zijn met geringe aanpassing bruikbaar in een andere context. Door het grassrootsproject zijn deze initiatieven en mogelijkheden voor het voetlicht gebracht. Studenten communiceren onderling via een ELO onderling over hun werkzaamheden aan afstudeeropdrachten. Via een andere ELO ondersteunen docenten moderne vreemde talen uit verschillende opleidingen het taalvaardigheidsonderwijs in mini-ondernemingen.

5. Structurele voorziening in alle elektronische leeromgevingen
Vanuit een grassrootsproject is het initiatief genomen om de bibliotheekcatalogus te ontsluiten in alle leeromgevingen door een tabblad toe te voegen aan Blackboard. Een andere docent heeft een programma geschreven om de roostergegevens te importeren in de ELO's van zijn opleiding.
6. Multimedia
Sommige docenten hebben door grassroots extra aandacht besteed aan het gebruik van beeldmateriaal en audio. In het perspectief van een aantrekkelijke en toegankelijke leeromgeving zijn dat belangrijke initiatieven. Er zijn onder meer leeromgevingen ontwikkeld voor het leren omgaan met audiotechniek en voor typografie.

b. Stimulering van docenten met gebruik van ICT

Bij het beoordelen van projectvoorstellen heeft de jury veel aandacht besteed aan het feit of er wel voldoende leeractiviteiten voor studenten in het project aanwezig waren. Aan een aantal projectindieners is op dit punt een nadere specificatie gevraagd.

Docenten hadden de mogelijkheid om samen een projectvoorstel in te dienen, mits elk van de deelnemers een onderscheiden taak had binnen het project. Er zijn twee projecten ingediend waarin meer docenten participeerden, maar in beide gevallen heeft de jury besloten dat er weinig eigenheid was in de bijdragen van de afzonderlijke participanten.

Het aansluiten van grassroots bij bestaand beleid bood de hogeschool gelegenheid om extra middelen in te zetten voor het realiseren van de doelstellingen. Het grote aantal docenten dat een projectvoorstel niet heeft kunnen uitvoeren, is verontrustend. Na afronding moeten we concluderen dat er nog interessante voorstellen liggen, die helaas door de indieners niet uitgevoerd konden worden, zoals het ontsluiten van een zelfgebouwde database in een ELO, een simulatiespel en een inventarisatie van evaluatie-instrumenten voor elektronische leeromgevingen. Deze hebben een voorbeeldfunctie voor andere docenten. Het past niet helemaal bij het grassrootsconcept, maar in ruil voor het enthousiasme en de inventiviteit van docenten, is aan te bevelen om extra middelen beschikbaar te stellen om bepaalde projecten te helpen realiseren.

Elektronische leeromgevingen zijn in principe 'besloten' omgevingen voor onderwijsgroepen. Het ligt niet voor de hand om collega's daarin te laten zoeken naar goede praktijkvoorbeelden. Het transparant maken van de eigen aanpak via publicatie op de grassroots-site vraagt daarom een extra investering van docenten. De kwaliteit van deze publicatie kan verbeterd worden met inhoudelijke ondersteuning, peer-review, en andere incentives.

c. Ondersteuning voor docenten met gebruik van ICT

Na de goedkeuring van de projecten zijn er voor de projectdeelnemers twee workshops van een dagdeel georganiseerd, enerzijds voor het leren werken met Blackboard, anderzijds voor het uitwisselen en bespreken van ideeën. Vanwege (onderwijs-)verplichtingen moesten veel projectindieners verstek laten gaan.

Alle deelnemers hebben een contactpersoon bij Edicto gekregen, waaraan zij ondersteuning konden vragen en die informeerde naar de projectvoortgang. Dit is echter onvoldoende systematisch gebeurd. De contacten bleven in de meeste gevallen beperkt tot de rapportage. In een vroeg stadium zijn de teksten uit het projectvoorstel door de projectleiders gekopieerd naar een rapportageformulier waarop de deelnemers aanvullende informatie of wijzigingen konden aangeven. Enkele deelnemers hebben begeleidingsgesprekken gehad waarin adviezen werden gegeven over de aanpak. Het samenbrengen van docenten die een ELO gebruiken voor gelijksoortige doelen, is zeer beperkt gelukt door het beperkte aantal projectvoorstellen en de spreiding over toepassingen. Het verwerken van de rapportageformulieren heeft onevenredig veel tijd van Edicto gekost. Het was niet mogelijk om docenten via de website de projectaanvraag of de rapportage te laten doen, omdat de structuur van de website pas gaandeweg het project kon worden aangepast en omdat SURF de beheerder was voor drie instellingen. Voor een vervolgproject zal dit anders geregeld moeten worden.

De algemene conclusie is dat alle grassrootsprojecten wel iets bijzonders hebben wat het bekijken waard is. De uitwisseling heeft voornamelijk plaatsgevonden binnen de deelnemersgroep en de jury. Meer publiciteit rond 'good practices' is wenselijk.

3.3 Evaluatie Rijksuniversiteit Groningen

a. Uiteindelijke producten c.q. projecten

Net zoals bij de VU heeft ook de RuG het grassrootsproject breed opgezet: alle soorten ICT-toepassingen waren toegestaan, en docenten hebben daar naar eigen wens en inzicht invulling aan gegeven. De 47 grassrootsprojecten zijn onder de volgende thema's in te delen.

1. Beeldmateriaal aanbieden: (streaming)video (9 projecten)
Uit de inventarisatie blijkt dat er binnen de RuG veel beeldmateriaal is en wordt ontwikkeld ter ondersteuning van het onderwijs.
2. Inrichting van een ELO-cursus. (16 projecten).
Wanneer het de inrichting van een ELO-cursus is, valt op dat het met name de informatie- en communicatiefunctie wordt aangesproken. Docenten maken hun leerstof beschikbaar, zodat studenten altijd toegang hebben tot het materiaal. Enkele cursussen, ook mede door het NIOT, hebben een sterk didactische invalshoek. De ELO heeft door middel van het NIOT een doelgerichte plaats in het onderwijs gekregen.
Zie: <http://www.nldata.nl/grassroots/cgi-oic/grassroots.exe/show?no=4286>
3. Toetsprogramma (3 projecten)
Bij deze drie grassrootsprogramma's met betrekking tot diagnostisch toetsen krijgen studenten ondersteuning bij het doornemen van leerstof. Het kan gaan om zowel concepten, als vaardigheden (het oefenen van vaardigheden met behulp van foto's of videomateriaal). Studenten waarderen het werken in eigen tempo.
4. Softwareprogramma / cd-roms (5 projecten)
Hier betreft het interactieve websites, gekoppeld aan de ELO, of interactief cursusmateriaal.
5. Scriptiebegeleiding (2 projecten)
Scripties begeleiden is een onderwerp dat vaak door docenten wordt aangedragen. Men wil standaardonderdelen (bronnen met betrekking het schrijven van een scriptie, voorbeelden, tips e.a.) online zetten, zodat de begeleiding zich kan beperken tot op maat gegeven begeleiding voor studenten.
6. Simulaties (12 projecten)
Uit de inventarisatie blijkt dat er binnen de RuG veel simulaties (veelal met beeldmateriaal) zijn en worden ontwikkeld ter ondersteuning van het onderwijs. Het kan dat gaan om het kunnen experimenteren op het gebied van bedrijfsprocessen, dierproeven of lichaamsfuncties. Studenten vinden het werken met interactief materiaal inzichtelijk en beeldend. Bovendien waarderen de studenten de directe feedback.

In de evaluatie van de projecten geven docenten aan dat zij de leerstof toegankelijker en inzichtelijker willen maken voor studenten. Hiertoe willen zij andere werkvormen gebruiken, zoals beeldend materiaal. Daarnaast willen docenten studenten de gelegenheid bieden veel te kunnen oefenen en te verwerken; hetzij via simulaties, hetzij via toetsing (zelfdiagnose). De toegevoegde waarde van ICT is daarmee dat bestaande activiteiten gemakkelijker, toegankelijker en waar mogelijk interactiever maakt.

Op zich zijn de uitgewerkte ICT-ideeën geen vernieuwende voorbeelden. Wel zijn ze vernieuwend voor de docenten zelf, of hebben ze het onderwijs verbeterd. Beeldmateriaal maakt het onderwijs inzichtelijk. De ingerichte ELO's betekenden voor de docenten een nieuwe manier van onderwijs geven. De aansturing van een groep bijvoorbeeld werd bij studenten zelf neergelegd in plaats van door de docent uitgevoerd. Daarbij werd Nestor ter ondersteuning ingezet. Dit gaf de docent tijd om te letten op hoofdlijnen, zowel procesmatig als inhoudelijk.

In bijna alle gevallen werken de docenten op zichzelf of in hun vakgroep. De materialen, of de ingerichte ELO-cursussen staan op zichzelf. Er zijn geen afspraken gemaakt tussen docenten over afstemming van de uit te voeren leeractiviteiten gedurende een semester.

b. Stimulering van docenten met gebruik van ICT

Het grassrootsproject op zich is niet direct het instrument geweest om docenten te stimuleren ICT te gaan gebruiken. Wel heeft de grassrootsafsluiting een stimulerend effect gehad, en wel voor twee groepen binnen de RuG. De eerste groep bestaat uit de enthousiaste docenten die vanuit hun eigen motivatie bezig zijn met ICT. Voorbeelden zijn: toetsingstools, of een ingerichte website.

Deze groep zal ook geen moeite hebben om hun activiteiten voort te zetten. Sommigen hebben het grassrootsproject ook gebruikt om 'reclame' te maken voor hun producten. Tevens heeft het grassrootsproject voor enkele docenten gefungeerd als middel om hun tool af te maken. Het ontbreekt veel docenten, zo geven ze aan, aan tijd om een gestart initiatief af te ronden. Het grassrootsproject werd een stimulans om dit nu wel te doen.

De tweede groep bestaat uit de docenten die via het NIOT ICT zijn gaan gebruiken. Deze docenten hadden een vraag op het gebied van onderwijsinrichting (wel of niet met ICT), maar hadden geen tijd, of wisten niet hoe zij deze vraag konden beantwoorden. Met ondersteuning van een onderwijskundige zijn deze docenten ICT gaan inzetten.

Het grassrootsproject is voor de RuG een instrument geweest om, achteraf, de ICT-inspanningen te waarderen.

c. Ondersteuning voor docenten met gebruik van ICT

De pioniers op ICT-gebied hebben in het grassrootsproject geen inhoudelijke ondersteuning gekregen. Wel werd, soms, ondersteuning geboden bij het beschrijven van het project. Daarentegen kregen de NIOT-docenten wel ondersteuning. De ondersteuning is inhoudelijk en motiverend van aard geweest. Docenten kwamen bijvoorbeeld met de wens: 'Hoe laten we studenten actief studeren?', 'Hoe kunnen we het slagingspercentage verhogen?', 'Welke andere werkvormen zijn te gebruiken?', 'Hoe kunnen we ICT effectief inzetten?'. Door het herontwerpen van hun cursus, en daarbij ICT in te zetten, is de drempel genomen om het eigen onderwijs anders in te richten. Het traject heeft docenten een impuls gegeven voor onderwijsvernieuwing. Zij zullen naar aanleiding van de evaluatie hun cursus, waar nodig, verder ontwikkelen.

Enkele docenten die in het ondersteuningstraject meededen, waren onzeker over de veranderingen: 'Levert het wel het resultaat op dat ze zich hadden voorgesteld?', en 'Zijn studenten wel actief?'. De overgang van 'docent is actief' naar 'student is actief' blijkt lastig. Ondersteuning en stimulering blijken hierbij belangrijk te zijn.

3.4 Korte terugblik

Wat valt op uit voorgaande informatie met betrekking tot grassrootsproducten? Allereerst een aantal overeenkomsten. Wat duidelijk naar voren komt, is dat het grassrootsproject ICT-initiatieven en -ideeën zichtbaar heeft gemaakt, zowel in hogescholen als universiteiten. Binnen universiteiten werken docenten individueler dan binnen hogescholen. Binnen hogescholen werken docenten ook in teams aan gezamenlijke projecten. Men is daardoor, in kleine kring, meer bekend met wat collega's doen. In de slotbijeenkomsten hebben deelnemers aangegeven dat de zichtbaarheid van ICT-initiatieven belangrijk is. Vaak weet men niet van elkaar wat er zoal aan producten is. Dit is een idee voor een vervolgbijeenkomst of een themabijeenkomst.

Bij de drie locaties geldt: de grassroots zijn voor docenten zelf vernieuwend geweest; de docent heeft zijn onderwijs veranderd en heeft daarbij een nieuw ICT-middel ingezet of heeft het middel dat hij al gebruikte, verbeterd of uitgebreid. Docenten waren ook gestimuleerd meer te doen met ICT in het onderwijs dan ze al deden. Grassroots zijn hiertoe een aanzet geweest bij de VU en HSZuyd, het NIOT (gekoppeld aan grassroots) bij de RuG.

Voor alle drie locaties geldt dat docenten het project ervaren als persoonlijke erkenning van hun werk en ideeën voor het onderwijs. Sommige docenten gebruiken het ook voor PR van hun project.

Er zijn ook een aantal verschillen te constateren. Allereerst is het opmerkelijk dat bij de HSZuyd minder projecten zijn ingediend en een groter percentage van de projectvoorstellen niet is gerealiseerd. De ondersteuning van docenten was vergelijkbaar met die binnen de universiteiten. De vraag is dan of docenten van hogescholen binnen hun taakstelling minder ruimte hebben voor initiatieven op het gebied van onderwijsontwikkeling of ICT-gebruik.

Het gevolg van werken met een thema of een brede opzet heeft als effect dat een ander type producten naar voren komen. Bij de RuG en VU valt op dat veel projecten de volgende thema's

bevatten: gebruik beeldmateriaal, de inrichting van een digitale leeromgeving of toetsing. De producten zijn veelal cursusgericht. De keuze voor een thema bij de HSZuyd heeft creatieve toepassingen voor elektronische leeromgevingen gegenereerd, die naast vakgerichte producten ook een bredere uitstraling hebben dan de opleiding waarvoor ze ontwikkeld zijn.

De ondersteuning bestond veelal uit praktische ondersteuning zoals het digitaliseren van materialen of ondersteuning bij de beschrijving van de projectvoorstellen. In een volgende keer zal meer gelet worden op inhoudelijke ondersteuning en peer-review om de kwaliteit van projecten en ICT-inzet te verhogen. De RuG heeft door het NIOT al aandacht besteed aan inhoudelijke onderwijskundige ondersteuning.

Alleen de HSZuyd heeft doelbewust het grassrootsproject aan laten sluiten bij hun instellingsbeleid. Op deze manier raakten docenten bekend met beleidslijnen van de instelling en laten zij zien hoe ze dit operationaliseren in de onderwijspraktijk.

4 **Beleid en effect. Grassroots, een stimulerende werking.**

Uit voorgaande paragrafen blijkt dat door het grassrootsproject ICT-initiatieven in de drie locaties zichtbaarder zijn geworden. Bovendien is de ICT-inzet zeker gestimuleerd. Grassroots heeft z'n effect gehad. Maar wat zijn nu de krachtige aspecten geweest in dit project? En, past de aanpak, zoals het grassrootsproject heeft gehad, in de huidige organisatie zoals de VU, HSZuyd en RuG die heeft? Kortom: wat is de krachtige werking van grassroots, en hoe kunnen we deze voortzetten? Deze vragen worden vanuit het gezichtspunt van de drie locaties beantwoord.

4.1 **Beleid en effect - Vrije Universiteit**

a. Stimulerende werking grassroots

Docenten zijn erg enthousiast over hun eigen projecten en over het grassrootsproject in het geheel. Sommige docenten hebben aangegeven hun plan eindelijk te hebben kunnen uitvoeren door grassroots, en anderen hebben geschreven dat het project een goede 'stok achter de deur' was om het plan ook helemaal af te maken. De aandacht die docenten kregen werd als motiverend ervaren.

Binnen de VU heeft het grassrootsproject niet alleen een stimulerende werking gehad voor de docenten, maar ook voor het Onderwijscentrum VU zelf. Via het project is een directer contact gelegd met docenten en werd nieuwe informatie van (nieuwe) docenten verkregen. Zo heeft het Onderwijscentrum VU een veel beter beeld gekregen over wat er leeft bij docenten, welke ICT-wensen en -ideeën zij hebben en welke ondersteuningsbehoefte er is. Dat er veel verschillende ideeën zijn, blijkt uit de grote diversiteit aan projecten die gerealiseerd zijn. Voor het Onderwijscentrum VU geeft dat informatie over thema's die spelen, stand van zaken omtrent de implementatie van verschillende ICT-toepassingen en mogelijke ondersteuningsvormen die kunnen worden toegepast. Deze informatie heeft effect op beleid en het ontwikkelen van nieuwe projectplannen en docentprofessionalisering.

b. Aansluiting van de grassrootsopzet in de huidige organisatie

Het grassrootsproject past binnen de organisatiestructuur van de VU. Via het Onderwijscentrum VU worden verschillende activiteiten voor docentprofessionalisering georganiseerd, waaronder algemene cursussen met open inschrijving over didactiek en het gebruik van ICT-toepassingen, toetsen, en dergelijke. Verder zijn er instellingsbrede professionaliseringsactiviteiten gericht op een thema, zoals bijvoorbeeld het gebruik van portfolio. Tot slot zijn er de projecten die innovatief van aard kunnen zijn, maar ook gericht kunnen zijn op implementatie van een ICT-toepassing en de bijbehorende professionalisering van docenten op een faculteit. Grassroots is een goed middel gebleken ter ondersteuning van docentprofessionalisering. Over een mogelijke toekomstige inpassing van dit middel wordt nog nagedacht.

Bij een volgend grassrootsproject zullen docenten meer ondersteund worden in het opzetten en uitvoeren van het project zelf. Dit kan bijvoorbeeld in kleinere themagroepen waar docenten elkaar feedback geven, waarbij ze begeleid worden door experts vanuit de faculteiten, het Onderwijscentrum VU, het Audiovisueel Centrum en de dienst IT.

c. Grassroots een succesformule

Voor de VU is het grassrootsproject een succesformule geweest als implementatievorm van vernieuwingen. Waren het jaren geleden nog de kleine projecten die werden ingezet met het doel nieuwe ICT-toepassingen te onderzoeken, nu is het tijd om alle opgedane kennis te implementeren in de onderwijspraktijk. Grassroots is een geschikte manier om docenten na te laten denken over hun onderwijs, en de juiste ICT-middelen te laten inpassen in hun onderwijs. Het project heeft echter wel de context van andere - grotere - projecten (van bijvoorbeeld SURF, DU, Onderwijscentrum VU) én de support voor de docenten nodig: zoals nascholing, coaching en advisering. Zonder dat blijven de projecten eilandjes binnen het onderwijsveld. Docenten vragen juist

om samenhang en uitwisseling van ervaringen, binnen de grassrootsprojecten, maar ook vanuit de grotere projecten die op de instellingen plaatsvinden of -vonden.

4.2 Beleid en effect - Hogeschool Zuyd

a. Stimulerende werking grassroots

Het gebruik van elektronische leeromgevingen is in 2003 sterk gegroeid. Ook buiten grassroots zijn er docenten over de drempel van ICT-gebruik geholpen en zijn er aardige onderwijsvernieuingsprojecten in ELO's gerealiseerd. Grassroots heeft ertoe bijgedragen dat initiatieven van docenten zichtbaar gemaakt zijn, zodat collega's er inspiratie uit kunnen opdoen.

Het grassrootsproject is zeker een stimulans voor docenten om een passende invulling te zoeken voor elektronische leeromgevingen en bevordert daarmee het vermogen van de organisatie om te werken met elektronische leeromgevingen. De deelname aan de slotbijeenkomst heeft docenten aangezet om ideeën van elkaar over te nemen en er zijn aanknopingspunten voor samenwerking gecreëerd. De persoonlijke erkenning voor deelnemers met succesvol afgeronde projecten heeft geleid tot tevredenheid. Grassroots heeft intern promotie van en publiciteit voor het gebruik van ELO's gegenereerd en een impuls gegeven aan verdere ICT-toepassing in het onderwijs.

b. Aansluiting van de grassrootsopzet in de huidige organisatie

Bij de HSZuyd was het grassrootsproject een katalysator voor het 'Implementatieplan ELO's'. Meer onderwijseenheden worden ondersteund met een ELO, de zichtbaarheid van deze initiatieven wordt vergroot, er is uitwisseling tussen docenten van verschillende faculteiten ontstaan en de vaardigheden van deelnemende docenten met het gebruik van ELO's is vergroot. Echter, ondanks de inbedding in bestaand beleid (Implementatieplan ELO's) is er nauwelijks sprake van invloed op het facultaire beleid rond het gebruik van ELO's, zoals een structurele disseminatie of het beschikbaar stellen van tijd voor deskundigheidsbevordering en onderwijsontwikkeling aan docenten.

Het betrekken van studenten en docenten in de jurering sluit aan bij het uitgangspunt dat de kwaliteit van het onderwijs bepaald wordt door de waardering van de eindgebruikers. De ondersteuning door Edicto was in het eerste projectjaar aangestuurd vanuit de centrale organisatie. In de toekomst is het wenselijk dat de faculteiten meer verantwoordelijkheid krijgen om de kwaliteit van de eigen projectvoorstellen te beoordelen en zal Edicto een functie op de achtergrond (tweede lijn) vervullen.

c. Grassroots een succesformule

Het beschikbaar stellen van een stimuleringspremie heeft bewerkstelligd dat een aantal docenten plannen ontwikkelde. In tegenstelling tot andere projecten dekt de financiering van grassroots bij lange na niet de investeringen op de werkvloer. De persoonlijke waardering en aandacht hebben de docenten gemotiveerd.

Bij de keuze voor een thema is het van belang dat de instelling kiest voor een toepassing van ICT die een extra impuls legitimeert, maar ook zó breed is, dat docenten er binnen hun onderwijs een eigen invulling aan kunnen geven.

Helaas is in het eerste projectjaar de doelstelling van 50 projecten niet gehaald. Sommige plannen bleken te ambitieus, maar ook werd duidelijk dat er binnen de faculteiten geen structurele ruimte voor het uitvoeren van projecten kon worden gecreëerd, waardoor plannen niet uitgevoerd konden worden of er geen gemeenschappelijke bijeenkomsten voor de projectdeelnemers mogelijk waren.

Vooral de zichtbaarheid van projecten wordt als een succes gezien. Op dit moment zijn de meeste projecten alleen in kleine kring bekend en worden daar uitgedragen. Het in de schijnwerpers zetten van projecten en het leggen van persoonlijke contacten door docenten krijgen in een vervolproject meer aandacht. Bovendien kunnen bij een volgende tranche andere docenten gestimuleerd worden een ELO in te zetten in hun onderwijs met de voorbeelden van succesvol afgeronde projecten.

De persoonlijke stimuleringsbonus heeft bewerkstelligd dat docenten extra aandacht geven aan het gebruik van ICT in het onderwijs en dat ICTO-diensten activiteiten ontplooiën om dit te ondersteunen. Een dergelijk stimuleringsbeleid kan ook ingezet worden voor andere beleidsterre-

nen van instellingen en van faculteiten. Ook binnen een ander beleidsterrein is het grassrootsconcept al genoemd om docenten te stimuleren om hun ‘good practice’ te delen met andere docenten via rapportages, publicatie of door collega’s uit andere opleidingen te coachen. Vanwege de symbolische waarde van de premie, is het echter geen instrument voor structurele implementatie van beleid.

4.3 Beleid en effect - Rijksuniversiteit Groningen

a. Stimulerende werking grassroots

Binnen de RuG heeft het grassrootsproject zeker een stimulerende werking gehad, zij het op een indirecte manier. Een aantal effecten zijn:

- Het waarderen van inspanningen op het gebied van de inzet van ICT in onderwijs geeft een extra motivatie om tijd te besteden aan ontwikkeling van applicaties, inrichting van een ELO-cursus, video-opnames, simulaties. Een voorgenomen plan wordt nu eens wél uitgevoerd. Grassroots werd als een soort ‘stok achter de deur’ ervaren. Voor de inzet van ICT werd tijd geïnvesteerd.
- Ondanks het feit dat €500 niet echt veel bijdraagt, kan dit geld toch besteed worden aan student-assistenten die werk overnemen, extra bijdrage aan software enz. Kortom, via de kleine financiële bijdrage is de inzet van ICT in onderwijs mogelijk.
- Een aantal docenten zijn enthousiast bezig met inzet van ICT in hun onderwijs. Ze ervaren grassroots als waardering en erkenning voor hun inzet. Docenten voelen zich gewaardeerd en zijn gemotiveerd.
- Grassroots geeft (via het NIOT) stimulans om een experiment met ICT in het onderwijs te doen. Sommige docenten worden over de streep gehaald. Dat ze de stap nog niet hebben gezet kan onbekendheid met ICT zijn, terughoudendheid ten opzichte van ICT of het afwachten van ontwikkelingen. De docenten zijn aangemoedigd in het gebruiken van ICT. Een eenmaal genomen drempel is een aanzet om in de toekomst ICT meer te gaan inzetten.
- De coördinator zorgde, waar nodig, voor individueel advies en ondersteuning bij inzet van ICT in onderwijs. Bij de RuG gebeurde dit in eerste instantie via het NIOT. Maar ook voor het grassrootsproject moesten ICT-initiatieven beschreven worden. Soms waren de beschrijvingen onduidelijk of onvolledig. Door het geven van ondersteuning verbeterde de kwaliteit van de projecten, kregen docenten gerichte ideeën voor het gebruik van ICT in hun eigen onderwijs.
- Door het betrekken van de Nestor-coördinatoren van de diverse faculteiten in een project zoals het grassrootsproject, vindt een betere inbedding plaats. Ook voor hen gaf het grassrootsproject inzicht wat er zoal in een faculteit gebeurt op het terrein van ICT en O. Het effect was dat er draagvlak gecreëerd werd voor de ICT-inzet en de betrokkenheid bij ICT-initiatieven werd gestimuleerd.
- Uitwisselen van ideeën met betrekking tot ICT in onderwijs: docenten zien elkaars producten op de website en doen ideeën op; docenten zien bij de presentatie verschillende voorbeelden van inzet van ICT in onderwijs en in workshops kunnen zij erover discussiëren.

b. Aansluiting van de grassrootsopzet in de huidige organisatie

Voor de RuG is het grassrootsproject een aanvullend project op lopende activiteiten geweest. Veel grassroots die zijn ingezonden blijken al bestaande initiatieven te zijn, zoals softwareproducten die reeds ontwikkeld zijn, of video-opnames die in de cursus worden ingezet. Veelal spreken we van pioniers op het gebied van ICT-ontwikkeling. Daarnaast is binnen de RuG een individueel onderwijsondersteuningstraject voor docenten opgezet. Docenten worden onderwijskundig ondersteund bij de inzet van ICT in hun eigen onderwijs: een bestaand traject, waar het grassrootsproject aan gekoppeld is. Het project heeft daarmee ook niet direct invloed gehad op de organisatie binnen faculteiten, vanwege het feit dat er al een initiatief gaande was. Het initiatief NIOT nader beijkend zien we wel een invloed. Ten eerste bewerkstelligt het NIOT een didactische verandering. Docenten zijn met onderwijsvraagstukken bezig. Daarnaast zien we een (door)ontwikkeling van andere vormen als supervisie, coaching, methodische werkbegeleiding en

andere docentprofessionalisering. Deze wens zien we zowel op docentniveau als op opleidingsniveau.

Verder gebruik van ICT in onderwijs is daarmee niet afhankelijk van een vervolgtraject van de grassroots. Wel heeft het grassrootsproject naar voren gebracht dat docenten het erg waarderen om ideeën met elkaar uit te wisselen. Er zullen dan ook zeker activiteiten georganiseerd worden om een blijvende zichtbaarheid van de initiatieven te garanderen.

c. Grassroots een succesformule

Het grootste effect dat het grassrootsproject heeft gehad, is de zichtbaarheid van ICT-initiatieven. Aangezien de RuG een organisatie is waarbij docenten individueel werken, of vanuit vakgroepen, wordt er weinig 'over grenzen' heen gekeken. Hier is vooral sprake van op het terrein van onderwijs. Het grassrootsproject is een aanleiding geweest om op ICT-terrein wel voorbeelden te laten zien, en daarover ideeën uit te wisselen. Daarnaast heeft natuurlijk het NIOT z'n succes. De kracht van het NIOT zit in het feit dat het aansluit bij een individuele wens van de docent. Docenten krijgen het idee dat hun eigen vraag aandacht krijgt en wordt beantwoord.

4.4 Korte terugblik

Wat is de stimulerende werking geweest van het grassrootsproject? Een aantal punten die uit voorgaande paragrafen naar voren komen.

1. Stimulans om verder te werken in elektronische leeromgevingen

De persoonlijke erkenning voor succesvol afgeronde projecten heeft geleid tot tevredenheid. Een bijkomend product is dat diverse deelnemers aangeven dat ze geïnspireerd zijn door de toepassingen van ELO's van collega's en deze in hun eigen onderwijspraktijk willen benutten. Daarmee heeft het grassrootsproject interne promotie van het gebruik van ELO's gegenereerd.

2. Ondersteuning Onderwijsontwikkeling

Voor de VU en HSZUyd heeft het grassrootsproject docenten gestimuleerd ICT in te zetten in het onderwijs. En daarmee heeft het project de onderwijsvernieuwing een stap verder gebracht. Bij de RuG was deze stap al gezet met het NIOT. Een kleinschalig project als grassroots past dan ook in instellingen als de VU, de RuG en HSZuyd, omdat het project aansluit bij onderwijsvraag van docenten, en aansluit bij onderwijsvernieuwingsactiviteiten die zijn ingezet, zoals het NIOT of andere docentprofessionaliseringstrajecten. Het grassrootsproject heeft de bestaande activiteiten extra verankerd in de organisatie en activiteiten zichtbaarder gemaakt.

3. Vervolgtraject

De drie locaties zullen, ieder op eigen wijze vervolg geven aan het grassrootsidee. Docenten vragen om uitwisseling van ervaring, ideeën en samenhang. Bij vervolgactiviteiten zullen docenten meer ondersteund worden in het opzetten en uitvoeren van projecten zelf.

5 De krachtige werking van het grassrootsproject

Stichting SURF heeft het grassrootsproject landelijk gecoördineerd. Zij heeft op afstand het proces van organisatie en uitvoering van het grassrootsprogramma gevolgd en beschrijft in dit hoofdstuk vanuit haar perspectief een hoofdlijn. Daarna wordt samenvattend beschreven wat de krachtige werking van het grassrootsproject is geweest voor de drie locaties. Tot slot wordt beschreven wat vervolgvacativiteiten zijn op basis van de resultaten die het grassrootsproject heeft voortgebracht.

5.1 SURF-visie op de krachtige werking van het grassrootsproject

SURF had verschillende redenen om een coördinerende rol te spelen bij het realiseren van grassrootsprojecten in instellingen voor hoger onderwijs. Ten eerste bood het geld van OCW de kans om een groot aantal kleine, op docenten gerichte, projecten te laten plaatsvinden bij instellingen die daar belangstelling voor toonden. In het programma van het Platform ICT en Onderwijs zijn zulke kleine projecten niet eerder opgenomen, omdat innovatie en professionalisering op docentniveau in principe tot de verantwoordelijkheid van de instellingen behoort. Een tweede reden lag meer op strategisch terrein. Door de projecten te coördineren, intensiveren de contacten met OCW en met andere gremia die zich met grassrootsprojecten bezig houden. In een tijd waarin de aandacht van onderwijsvernieuwing zich in de richting begeeft van sectoroverstijgende contacten (instroom en aansluiting, life long learning) is blikverruiming zinvol. In de loop van het traject is steeds meer gebruik gemaakt van de mogelijkheid om op projectniveau te kijken wat de andere grassrootsdeelnemers deden. Zo bood deelname aan grassroots de gelegenheid om kennis te nemen van de aandachtsgebieden en de aard van de door andere sectoren uitgevoerde projecten.

De ervaringen zoals die tot nu toe zijn opgedaan bij de grassrootsprojecten in de drie instellingen voor hoger onderwijs zijn positief. De elders in deze evaluatie beschreven positieve effecten zijn voor SURF een bevestiging dat het goed is geweest de gelegenheid aan te grijpen om de effectiviteit van het grassrootsconcept in het hoger onderwijs in de praktijk te kunnen ondervinden. Naast de stimulerende invloed op het handelen van docenten, het zichtbaar maken van ideeën en behoeften op de werkvloer, lijkt er ook binnen de instellingen als geheel een effect te zijn van meer wederzijdse erkenning: docenten blijken wel degelijk te motiveren en innovatiebereid te zijn. Ondersteunende units die de grassrootsprocedure en -begeleiding uitvoeren, worden voor docenten herkenbaar, en voor de bestuurders blijkt het op deze schaal binnen de instelling halen van het grassrootsconcept voldoende impact te hebben om hun betrokkenheid te tonen en na te gaan wat dit type innovatieaanpak kan betekenen binnen de instelling. Naast de intrinsieke kwaliteiten die de grassrootsmethode door het bieden van een incentive, aandacht en ondersteuning blijkbaar heeft, lijkt het er ook op dat de nationale, nadrukkelijk door OCW ondersteunde, campagne net dat stukje extra allure biedt, waardoor bestuurders interesse krijgen.

Wat betreft de contacten met OCW en andere gremia is de belangrijkste uitwisseling de via de driemaandelijke grassrootsbijeenkomsten. Deze gaven een informatief, enigszins verbrokkeld beeld ten aanzien van de vernieuwingsaanpak binnen het andere onderwijs. Binnen het hoger onderwijs is het grassrootsproject een incidentele aanvulling op bestaande vernieuwingsprogramma's zoals dat van SURF. Voor de andere sectoren vormt juist het groots aangepakte grassroots een katalysator voor ondersteuningsactiviteiten. Sinds enige tijd is bekend dat de landelijke coördinatie van het grassrootsproject naar Kennisnet gaat, en dit is een goede reden voor SURF om nader met Kennisnet - waarmee al op een aantal terreinen wordt samengewerkt - in gesprek te komen.

Alles bij elkaar genomen lijkt het er op dat grassrootsprojecten voor de instellingen een goede aanvulling vormen op het SURF-programma. Voor SURF is het een extra manier om bij te dragen aan het professionaliseren van docenten, zonder in de verantwoordelijkheden van de instelling te treden. Op basis van het onderhavige artikel en de nog te verschijnen formele evaluatie

door R.J. Simons c.s. zal het het Platform ICT en Onderwijs nagaan op welke wijze de opgedane ervaringen verwerkt kunnen worden in de jaarplanning van 2005. De krachtige werking van het grassrootsproject op de korte termijn staat nauwelijks meer ter discussie, zekerheid over de impact op de langere termijn vraagt nog wat meer tijd.

Het is helder dat SURF de uitdaging wil oppakken om innovatie te stimuleren op docent- en supportniveau in het kader van het streven naar innovatievaardige instellingen. Een grassrootsaanpak past daar goed in. SURF ziet voordelen in een landelijk grassrootsprogramma en is bereid daarin op de een of andere wijze te participeren. Aan de andere kant heeft het Platform ICT en Onderwijs een breed programma dat al veel aandacht besteedt aan (het faciliteren van) professionalisering van docenten. Daarbij wordt ook ingezet op verankering van resultaten van innovatie en professionalisering in de organisaties. Dat laatste is bij de grassrootsaanpak een kwetsbaar punt.

5.2 Krachtige werking van grassroots voor de drie locaties

Het grassrootsproject stimuleert initiatieven op de werkvloer, met minimale eisen aan de verantwoording. Tevens geeft het een krachtige impuls voor kleinschalige ICT-projecten c.q. -initiatieven. Het feit dat het (a) laagdrempelig is geweest, (b) aansloot bij waar docenten al mee bezig waren, (c) aansloot bij projectideeën die wegens tijd- en/of geldgebrek nog niet gerealiseerd waren, (d) de zichtbaarheid van de ICT-activiteiten van docenten bevorderde of (e) aansloot bij reeds bestaande instituutsactiviteiten, werkte mee aan het stimulerende effect om ICT in het onderwijs te gaan gebruiken.

Door deze aspecten onderscheidt het grassrootsproject zich ook van andere extern gefinancierde projecten. Deze focussen zich veelal op één onderwerp binnen ICT, waardoor minder docenten betrokken zijn. Ze zijn vaak groter opgezet, waardoor directe zichtbaarheid langer op zich laat wachten en ze sluiten vaak minder aan bij individuele docentwensen of -activiteiten, waardoor docenten minder snel de toegevoegde waarde voor eigen onderwijs merken. Het grassrootsproject is daarmee door en voor docenten.

Een ander opvallend resultaat is de mate waarin een betrekkelijk lichte vorm van erkenning voor inspanningen van docenten tot een groot enthousiasme leidt bij docenten en instellingen. Docenten voelen zich gewaardeerd en gestimuleerd en tonen grote belangstelling voor ervaringen van collega's. Instellingen zijn hierover ook verrast, de relatie tussen docenten en supportafdelingen groeit zienderogen, en het geheel leidt tot bewustwording en impact op beleidsniveau. Conclusies over het beklijven van dit enthousiasme, wanneer de eerste ideeënstroom is opgebruikt en het nieuwe van de aanpak eraf is, zijn nog niet te trekken. SURF overweegt in haar programma mogelijkheden in te bouwen voor een grassrootsaanpak. Bij voorkeur als onderdeel van een significant, door OCW van middelen en prestige voorzien, landelijke voortzetting van een grassrootstraject. Voor instellingen ziet SURF de uitdaging om de mogelijkheden van incentives op de werkvloer te bestuderen. Goodwill en enthousiasme zijn een gezonde basis voor het realiseren van veranderingen.

Met betrekking tot organisatieverandering is grassroots een kleinschalig project. ICT is binnen het grassrootsproject een middel geweest om kleinschalige veranderingen teweeg te brengen binnen het onderwijs. Docenten gaan nadenken over onderwijsvraagstukken. De RuG heeft het grassrootsproject gekoppeld aan hun NIOT. Daar zie je dat indirect grassroots bewerkstelligt dat docenten nadenken over didactische vraagstukken, en dat er nagedacht wordt over andere ondersteuningstrajecten zoals coaching en dergelijke. Verschillen zijn met name te vinden in de aansluiting bij beleid (HSZuyd), aansluiting bij reeds bestaande docentprofessionaliseringstrajecten (RuG) en aansluiting bij ICT-initiatieven (brede opzet) (VU).

a. Beleid

Essentieel is in deze dat er beleid moet zijn. Lang niet alle instellingen hebben een beleid met betrekking tot ICT en Onderwijs. De RuG en VU hebben geen duidelijk universitair ICT-beleid, dit wordt door de faculteiten opgesteld. De VU heeft wel een algemeen onderwijsconcept opgesteld namelijk 'activerend leren', waar het grassrootsproject een koppeling moest hebben. HS-

Zuyd heeft een ICT-beleid opgesteld voor de implementatie van elektronische leeromgevingen. Met het grassrootsproject wordt dit beleid in de onderwijspraktijk geconcretiseerd.

PR-activiteiten helpen mee bekendheid te geven aan inzet van ICT in onderwijs. Maar daarmee ben je er nog niet. ICT wordt iets van beleidsmakers wanneer zij er zelf ook mee aan de slag moeten. Zij moeten er over schrijven en discussiëren, het evalueren en er PR aan geven. Betrek beleidsmakers bij verdere ontwikkeling.

Een ander punt is dat de grassrootsprocedure nu gebruikt wordt voor kleinschalige projecten (€ 500 of een fotocamera). De grassroots-manier-van-werken is vanuit een beleidsmatige invalshoek uitermate efficiënt en effectief. In vergelijking met andere projecten is grassroots een project dat 'goedkoop' (circa €30.000 per instelling) en effectief is. Waarom kan deze manier niet ingezet worden in grotere projecten? Ga bijvoorbeeld werken met webformulieren in plaats van met het verzenden van MSWord-documenten per e-mail. Wel moet dan worden nagedacht over randvoorwaarden, zoals beoordelingsprocedures en rapportages.

Er zijn nog twee invalshoeken met betrekking tot de inbedding. De ene invalshoek (aanbodkant) heeft betrekking op het supportsysteem. Als dat supportsysteem veel beter is toegerust om 'learning-by-doing'-activiteiten te ondersteunen, dan zijn er minder 'extra' inspanningen nodig om grassrootsachtige projecten te begeleiden. Denk aan: werkpleknabije support (de zogenaamde ICT-coach), sterkere mogelijkheden voor vraagsturing, verbeterde communicatie, enz. De tweede invalshoek zit aan de vraagkant. Veel winst kan worden geboekt door grassrootsprojecten te koppelen aan inhoudelijke thema's, door grassroots niet alleen te gebruiken als motiverend instrument maar door ze ook te gebruiken als ontwikkelfaciliteit voor content, door met meerdere docenten aan een (breder) onderwerp te werken, enz. In het grassrootsjargon heet dit: 'grassroots als buitenboordmotor'.

Een laatste punt is de verhouding tussen het geld dat instellingen besteden aan hardware, software, infrastructuur en dergelijke, en het geld dat besteed wordt aan het (leren) gebruiken van ICT. Vaak is het zo dat instellingen miljoenen euro's besteden aan apparatuur en vervolgens bezuinigen op de ondersteuning van de gebruikers. Het grassrootsproject heeft bewezen dat met weinig middelen een positief effect kan worden verwezenlijkt: een idee voor bestuurders om medewerkers over een drempel van vernieuwing heen te helpen.

b. Scholing en Ondersteuning

Binnen universiteiten werken docenten individueler dan binnen hogescholen. In hogescholen werken docenten ook in teams aan gezamenlijke projecten. Men is daardoor, in kleine kring, meer bekend met wat collega's doen. In de slotbijeenkomsten hebben deelnemers aangegeven dat de zichtbaarheid van ICT-initiatieven belangrijk is. Vaak weet men niet van elkaar wat er zoal aan producten is. Een aanbeveling is om dit soort initiatieven te herhalen: ICT-bijeenkomsten, of specifieke thema-bijeenkomsten, of workshops. Wil een project kans van slagen hebben, dan zullen docenten inhoudelijk en/of uitvoerend en/of technisch en/of didactisch en/of projectmatig, ondersteund moeten worden. Docenten geven dit ook aan. Tijd speelt een rol, maar ook de vertaling van theorie of voorbeeld naar eigen onderwijspraktijk. Inhoudelijk ondersteuning, in de vorm van peer-reviews of onderwijskundige expertise, is een aanbeveling.

6 Slot

Al met al heeft grassroots bij de VU, HSZuyd en RuG iets in gang gezet. Opvallend is dat deze betrekkelijk lichte vorm van erkenning voor inspanningen van docenten tot groot enthousiasme leidt bij docenten en instellingen. Docenten voelen zich gewaardeerd en gestimuleerd en tonen grote belangstelling voor ervaringen van collega's. Instellingen zijn hierover ook verrast, de relatie tussen docenten en supportafdelingen groeit zienderogen, en het geheel leidt tot bewustwording en impact op beleidsniveau. Conclusies over het beklijven van dit enthousiasme, wanneer de eerste ideeënstroom is opgebruikt en het nieuwe van de aanpak eraf is, zijn nog niet te trekken. SURF overweegt om in haar programma mogelijkheden in te bouwen voor een grassrootsaanpak, bij voorkeur als onderdeel van een significant, door OCW van middelen en prestige voorzien, landelijke voortzetting van een grassrootstraject. Voor instellingen ziet SURF de uitdaging om de mogelijkheden van incentives op de werkvloer te bestuderen. Goodwill en enthousiasme zijn een gezonde basis voor het realiseren van veranderingen.

Alleen HSZuyd geeft nog een vervolg aan het grassrootsproject. Zij hebben nog budget voor 27 projecten. Vanwege reorganisatie van de dienstverlening zal de verantwoordelijkheid voor de begeleiding van deze nieuwe projecten meer gelegd worden bij de ELO-coördinatoren. De RuG gaat door met haar professionaliseringstraject. Dit traject wordt gefaciliteerd met geld en tijd. Daarnaast wil de RuG (activerende en interacterende) bijeenkomsten organiseren waardoor ICT-initiatieven zichtbaar worden voor anderen. Het CvB van de VU heeft aangegeven dat de grassroots een goede impuls hebben gegeven aan het gebruik van ICT in het onderwijs aan de VU, en dat een vervolg door haar ondersteund zal worden.

Door de kleinschalige, laagdrempelige opzet van het grassrootsproject krijgen docenten de kans hun persoonlijke wensen en ideeën te realiseren voor hun eigen onderwijs. Daarmee komt het grassrootsproject dicht bij de liefde voor het onderwijs van betrokken docenten. Het enthousiasme en de persoonlijke betrokkenheid van docenten is op vele punten terug te vinden en maakt het grassrootsproject zo bijzonder. Het mooie van grassroots is dat juist dit persoonlijk enthousiasme van docenten wordt beloond.